ТРУНАР

Чи ми щодня не бачим трун.

Сивин дряхліючого світу?

Державін.

Останні пожитки трунаря Адріана Прохорова були звалені на похоронні дроги, і пара худих коненят вчетверте побрела з Басманної на Нікітську, куди трунар переселявся всім своїм домом. Замкнувши крамницю, прибив він до воріт об'яву про те, що будинок продається і віддається внайми, і пішки відправився на новосілля. Наближаючись до жовтого будиночка, який так давно спокушував його уяву і якого нарешті він купив за чималу суму, старий трунар з подивом відчув, що серце його не раділо. Переступивши незнайомий поріг і заставши в новому своєму житлі метушню, він зітхнув за ветхою халупкою, де на протязі вісімнадцяти років дотримувався найсуворіший порядок; став лаяти обох своїх дочок і робітницю за їх повільність і сам узявся їм допомагати. Незабаром порядок був наведений; ківот з образами, шафа з посудом, стіл, диван і ліжко зайняли відведені для них кутки в задній кімнаті; в кухні і вітальні розмістились вироби хазяїна: труни всіх кольорів і всякого розміру, а також шафи з траурними капелюхами, мантіями і факелами. Над воротьми піднеслась вивіска, на якій був намальований дебелий амур з перевернутим факелом у руці, з підписом: "Тут продаються і оббиваються труни прості і фарбовані, також даються напрокат і лагодяться старі". Дівчата пішли в свою світлицю, Адріан обійшов своє житло, сів біля вікна і наказав готувати самовар.

Освічений читач знає, що Шекспір і Вальтер Скотт обидва показали своїх гробокопів людьми веселими і жартівливими, щоб цією протилежністю сильніше вразити нашу уяву. З поваги до істини, ми не можемо іти за їх прикладом і змушені признатися, що вдача нашого

трунаря цілком відповідала похмурому його ремеслу. Адріан Прохоров завжди був понурий і задумливий. Він порушував мовчання хіба лише для того, щоб зробити докір своїм дочкам, коли заставав їх, як вони без дум видивлялися у вікно на перехожих, або щоб заправити за свої вироби перебільшену ціну у тих, яким випало нещастя (а іноді й приємність) мати в них потребу. Отже, Адріан, сидячи під вікном і допиваючи сьому чашку чаю, за своїм звичаєм був заглиблений у сумні роздуми. Він думав про зливу, яка, тиждень тому, застала біля самої застави похорон відставного бригадира. Багато мантій через те звузилось, багато капелюхів пожолобилось. Він передбачав неминучі витрати, бо колишній запас похоронних уборів у нього мав уже жалюгідний вигляд. Він сподівався відшкодувати збитки за рахунок старої купчихи Трюхіної, яка вже мало не рік перебувала при смерті. Але Трюхіна вмирала на Разгуляї, і Прохоров боявся, щоб її спадкоємці, незважаючи на свою обіцянку, не полінились послати за ним у таку далеч, і не сторгувалися б з найближчим підрядчиком.

Ці роздуми були раптом перервані трьома фран-масонськими ударами в двері. "Хто там?" запитав трунар. Двері відчинилися, і людина, в якій з першого погляду можна було пізнати німця-ремісника, ввійшла в кімнату і з веселим виглядом наблизилася до трунаря. "Вибачте, ласкавий сусідо,— сказав він тим російським наріччям, яке ми без сміху й донині слухати не можемо,— вибачте, що я вам перешкодив... я хотів якнайшвидше з вами познайомитися. Я швець, ім'я моє Готліб Шульц, і живу від вас через вулицю, в цьому будиночку, що проти ваших вікон. Завтра і святкую своє срібне весілля, і я запрошую вас і ваших дочок пообідати в мене по-приятельськи". Запрошення було прихильно прийняте. Трунар просив шевця сісти і випити чашку чаю, і, завдяки відвертій вдачі Готліба Шульца, незабаром вони розговорилися дружньо. "Як торгує ваша милость?"— запитав Адріан.—"Е-хе-хе,— відповів Шульц,— і так, і сяк. Поскаржитися не можу. Хоч, звичайно, мій товар не те, що ваш: живий без чобіт обійдеться, а мертвий без труни не живе".— "Щира правда,— зауважив Адріан; — однак, коли живому ні на що купити чобіт, то, не прогнівайся, ходить він і босий; а убогий мрець і даром бере собі труну. Отак розмова продовжувалася в них ще деякий

час; нарешті швець підвівся і попрощався з трунарем, повторивши своє запрошення.

На другий день, рівно о дванадцятій годині, трунар і його дочки вийшли з хвіртки новокупленого дому і відправилися до сусіда. Не буду описувати ні російського кафтана Адріана Прохорова, ні європейського вбрання Акуліни і Дар'ї, відступаючи на цей раз від звичаю, прийнятого нинішніми романістами. Однак вважаю не зайвим зазначити, що обидві дівиці наділи жовті капелюшки і червоні черевики, що бувало в них лише в урочистих випадках.

У тісній квартирці шевця було повно гостей, здебільшого німців-ремісників, з їхніми жінками і підмайстрами. З російських чиновників був лише будочник, чухонець Юрко, який зумів здобути, незважаючи на своє смиренне звання, особливу прихильність хазяїна. Років з двадцять п'ять служив він у цьому званні вірою і правдою, як поштар Погорєльського. Пожежа дванадцятого року, знищивши першопрестольну столицю, знищила і його жовту будку. Але зразу ж, після вигнання ворога, на її місці з'явилася нова, сіренька, з білими колонками доричного ордену, і Юрко почав знову походжати біля неї з сокирою, в броні злиденній. Він був знайомий більшій частині німців, які жили біля Нікітських воріт: деяким з них траплялося навіть ночувати в Юрка з неділі проти понеділка. Адріан відразу познайомився з ним, як з людиною, в якій рано чи пізно, може трапитися, виникне потреба, і коли гості пішли за стіл, то вони сіли разом. Пан і пані Шульц і дочка їхня, сімнадцятилітня Лотхен, обідаючи з гостями, всі разом пригощали і допомагали куховарці прислужувати. Пиво лилось. Юрко їв за чотирьох; Адріан не відставав від нього; дочки його манірничали; розмова по-німецьки лунала дедалі все голосніше. Раптом хазяїн попросив уваги і, відкупорюючи засмолену пляшку, голосно сказав по-російськи: "За здоров’я моєї доброї Луїзи!" Напівшампанське запінилося. Хазяїн ніжно поцілував свіже лице сорокалітньої своєї подруги, і гості голосно випили за здоров'я доброї Луїзи. "За здоров'я любих гостей моїх!" — проголосив хазяїн, відкупорюючи другу пляшку, і гості почали дякувати йому, осушаючи знову свої чарки. Тут почали пити за здоров'я гостей, пили за

здоров'я кожного гостя окремо, пили за здоров'я Москви і цілої дюжини німецьких містечок, пили за здоров'я всіх цехів взагалі і кожного зокрема; пили за здоров'я майстрів і підмайстрів. Адріан пив дуже старанно і до того розвеселився, що сам запропонував якийсь жартівливий тост. Раптом один з гостей, товстий булочник, підняв чарку і вигукнув: "За здоров'я тих, на яких ми працюємо, unserer Kundleute*. Пропозиція, як і всі, була прийнята радісно і одностайно. Гості почали один одному кланятися, кравець шевцеві, швець кравцеві, булочник їм обом, усі булочникові і так далі. Юрко, посеред цих взаємних поклонів, закричав, звернувшись до свого сусіда: "Що ж? випий, голубе, за здоров’я своїх мерців". Усі зареготали, але трунар сприйняв це як образу і нахмурився. Ніхто того не помітив, гості продовжували пити, і вже благовістили до вечерні, коли встали з-за столу.

Гості розійшлися пізно і здебільшого напідпитку. Товстий булочник і палітурник, обличчя якого

Здавалось у червоній сап'яновій оправі,

під руки відвели Юрка в його будку, дотримуючись в цьому випадку російського прислів'я: умів брати—умій віддати. Трунар прийшов додому п'яний і сердитий. "Що ж це, справді,— міркував він вголос,— чим ремесло моє нечесніше від інших? хіба трунар брат катові? з чого ж сміються бусурмани? хіба трунар блазень святочний? Хотілось би мені покликати їх на новосілля, влаштувати бенкет на всю губу; так не бувати ж цьому! А скличу я тих, на яких працюю: мерців православних". — "Що ти, батечку? —сказала робітниця, яка в цей час роззувала його,— що ти це верзеш? Перехрестися! Скликати мертвих на новосілля! Який жах!" — "їй-богу, скличу,—продовжував Адріан,—і на завтрашній же день. Милості просимо, мої добродійники, завтра ввечері у мене побенкетувати; угощу, чим бог послав". — Сказавши це, трунар пішов до ліжка і незабаром захропів.

Надворі було ще темно, як Адріана розбудили. Купчиха Трюхіна померла цієї самої ночі, і посланець від її прикажчика прискакав верхи

до Адріана з цією звісткою. Трунар дав йому за це гривеника на горілку, одягнувся нашвидку, взяв візника і поїхав на Разгуляй. Біля воріт покійниці вже стояла поліція і походжали купці, як ворони, зачувши мертве тіло. Покійниця лежала на столі, жовта, як віск, але ще не спотворена тлінням. Біля неї тиснулися родичі, сусіди і домашні. Всі вікна були відчинені; свічки горіли; священики читали молитви. Адріан підійшов до племінника Трюхіної, молодого купчика в модному сюртуку, заявивши йому, що труна, свічки, покров та інше похоронне приладдя негайно буде йому доставлене в усій справності. Спадкоємець подякував йому неуважно, сказавши, що за ціну він не торгується, а в усьому покладається на його совість. Трунар, за своєю звичкою, побожився, що зайвого не візьме, значущим поглядом обмінявся з прикажчиком і поїхав клопотатися. Цілий день їздив він з Разгуляя до Нікітських воріт і назад; до вечора з усім упорався і пішов додому пішки, відпустивши свого візника. Ніч була місячна. Трунар благополучно дійшов до Нікітських воріт. Біля Вознесення окликнув його знайомий наш Юрко і, пізнавши трунаря, побажав йому спокійної ночі. Було пізно. Трунар підходив уже до свого дому, як раптом здалось йому, що хтось підійшов до його воріт, відчинив хвіртку і в ній зник. "Що б це мало означати? — подумав Адріан.— Кому знову я потрібний? Чи не злодій до мене забрався? Чи не ходять полюбовники до моїх дурок? Чого доброго!" І трунар думав уже покликати собі на допомогу приятеля свого Юрка. В цю хвилину хтось ще наблизився до хвіртки і збирався ввійти, але, побачивши, що біжить хазяїн, зупинився і зняв трикутного капелюха. Адріанові обличчя його видалося знайомим, але за поспіхом не встиг він як слід його розгледіти. "Ви завітали до мене,— сказав задихавшись Адріан,— заходьте ж, будь ласка".— "Не церемонься, батечку,— відповів той глухо,— іди собі вперед; показуй гостям дорогу!" Адріанові й ніколи було церемонитися. Хвіртка була відперта, він піднявся на сходи, і той за ним. Адріанові здалося, що по кімнатах його ходять люди. "Що за чортовиння!" подумав він, і поспішив зайти... тут ноги його підломились. В кімнаті було повно мерців. Місяць крізь вікна освітлював їх жовті і сині обличчя, запалі роти, мутні, напівзакриті очі і висунуті носи... Адріан з жахом пізнав у них людей, похованих його стараннями, і в гостеві, що разом з ним ввійшов, бригадира, похованого

під час зливи. Всі вони, дами й чоловіки, оточили трунаря з поклонами і вітаннями, крім одного бідняка, недавно даром похованого, який, совістячись і соромлячись свого руб'я, не підходив і стояв смиренно в кутку. Всі інші були одягнені благопристойно: покійниці в чепцях і стрічках, мерці чиновні в мундирах, але з бородами небритими, купці в святкових кафтанах. "Ось бачиш, Прохоров,— сказав бригадир від імені всієї чесної компанії,— всі ми піднялися на твої запросини; лишились вдома тільки ті, яким уже не під силу, які зовсім розвалилися, та у кого зосталися самі кості без шкіри, але й тут один не витерпів—так захотілося йому побувати в тебе..." В цю хвилину невеличкий скелет протиснувся крізь натовп і наблизився до Адріана. Череп його ласкаво посміхався трунареві. Клаптики світлозеленого і червоного сукна і старого полотна місцями висіли на ньому, як на жердині, а кості ніг колотились у великих ботфортах, як товкачі в ступах. "Ти не пізнав мене, Прохоров,— сказав скелет.— Пам'ятаєш відставного сержанта гвардії Петра Петровича Курилкіна, того самого, якому в 1799 році ти продав першу свою труну — і ще соснову за дубову?" З цими словами мертвяк простер йому костяні обійми — але Адріан, зібравшись з силами, закричав і відштовхнув його. Петро Петрович похитнувся, упав і весь розсипався. Між мертвяками знялась хвиля обурення; всі заступилися за честь свого товариша, пристали до Адріана з лайкою та погрозами, і бідний хазяїн, оглушений їх криком і майже задавлений, втратив самовладання, сам упав на кості відставного сержанта гвардії і знепритомнів.

Сонце давно вже освітлювало постелю, на якій лежав трунар. Нарешті відкрив він очі і побачив перед собою робітницю, яка роздувала самовар. З жахом згадав Адріан всі вчорашні події. Трюхіна, бригадир і сержант Курилкін невиразно постали в його уяві. Він мовчки ждав, щоб робітниця почала з ним розмову і розповіла про наслідки нічних пригод.

— Як ти заспався, батечку Адріане Прохоровичу,— сказала Аксінья, подаючи йому халат.— До тебе заходив сусіда-швець, та й тутешній будочник забігав з об'явою, що сьогодні квартальний іменинник, та ти зволив спочивати, і ми не хотіли тебе збудити.

—А приходили до мене від покійниці Трюхіної?

— Покійниці? Та хіба вона померла?

— Ото дурна! А хіба не ти допомагала мені вчора готувати її похорон?

— Що ти, батечку? чи не з глузду з'їхав, а чи хміль вчорашній ще в тебе не пройшов? Який був учора похорон? Ти цілий день бенкетував у німця — вернувся п'яний, завалився на постіль та й спав до цієї пори, коли вже ось до обідні відблаговістили.

— Невже! — сказав зраділий трунар.

— А звісно, що так,— відповіла робітниця.

— Ну коли так, давай швидше чаю, та поклич дочок.